

30 EKİM 1918 TARİHLİ MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASINA GÖRE TÜRK ORDUSUNUN KURULUŞ VE KADROSUNA BİR BAKIŞ

*Dr. Zekeriya TÜRKMEN**

GİRİŞ

Filistin Cephesinde bulunan Osmanlı ordularının 1918 yılı Eylül ayı sonlarına doğru İngilizler karşısında tutunamayarak geri çekilmeleri¹, dönemin sadrazamı Mareşal Ahmet İzzet Paşa'nın ifadelerine göre, mütarekenin imzalanmasını kaçınılmaz bir hale getirmişti². Büyük güçlülere ve ikmâl yetersizliğine rağmen inatla cephelelerde direnen Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütareke namesini mecburen imzalamak durumunda kal-

* Gnkur ATASE Bşk.lığı Atatürk Araştırma ve Eğitim Merkezi.

1. (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi) Gn. Kur. ATASE Arşivi: 4-11122, (Klasör) Kls: 3705, (Dosya)Ds: 28, (Fihrist)F: 21 ; ATASE Arşivi: 5-7815, Kls: 4522, Ds: H-25(29), F: 1-1 ; Nitekim Yıldırım Orduları Grup Komutanı M.Kemal Paşa ile VII.Ordu Komutan Vekili Ali Fuat Paşa Osmanlı Genelkurmayına gönderdikleri telgrafta düşman karşısında tutunamadıklarını ifade ederek Halep'in kuzeyine çekilmek istediklerini yazıyorlardı. Bk. ATASE Arşivi: 5-7815, Kls: 4521; 4522, Ds: 16 (14-H); H-25(29), F: 66-1; 1-5 ,1-6 ; Bu sırada İngilizler 50 uçaklık bir filo ile yaptıkları hava saldırısında VII. ve VIII.Ordularımıza büyük zayıat verdirttikleri gibi, Yıldırım Orduları karargâhını da 19-21 Eylül 1918 tarihlerinde gerçekleştirdikleri baskınlarla hasara uğratmışlardı. Bk. ATASE Arşivi: 5-7815, Kls: 4522, Ds: H-15(19), F: 1-38 ; Filistin Harekâtı sırasında İngiliz birliklerinin başında bulunan General Allenby de bir İngiliz gözü ile bu olayları anlatmıştır. Bk. General Allenby'nin Raporu, *Filistin Hezimetini*, (Çev. Mülazım-ı evvel Hikmet), İstanbul 1335, s. 15-16, 34, 47.

2. Metin Ayışığı, *Mareşal Ahmet İzzet Paşa (Askerî ve Siyasi Hayatı)*, Ankara 1997, s. 161 vd.; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, c.II, (Yay.Hz. Süheyl İzzet Furgaç-Yüksel Kanar), İstanbul 1993, s. 27-28.

mıştı³. Savaşın son aylarına doğru sulh anlaşmasının bir an evvel imzalanması yolundaki istek ve temenniler hem resmî devlet erkânı, hem basın kuruluşları ve hem de halk tarafından meydana da söylenir olmuştu. Nitekim, bütün bu gelişmeler Osmanlı Devletini mütareke nameyi imzalayacağı ortama doğru hızla sürükledi. "*Mağlûp sulh isterse, galip onu önce kabul ettireceği mütareke şartları ile emrine bağlar.*" diyen Kâzım Karabekir Paşa'nın ifadesiyle, Osmanlı Devleti -bir yerde İngiltere'nin zorlaması sonucu-, Mondros mütarekesini imzalamakla her alanda taahhüt altına alınarak, eli kolu bağlı bir şekilde âdetâ mecalsiz bırakılmıştı⁴.

Mütarekenin askerî bir dayanağa engel olmak yolundaki olumsuz özellikleri hemen kendini gösterdi. Mütareke şartları, Türklerin elinde hiçbir savunma imkânı bırakılmaksızın tatbik edilmek yolunda idi. Ancak Türklerin aleyhine gelişen bu durumlarda, yer yer direnme girişimleri de görülüyordu. Bu sırada İngilizler, Türk ordusunun tamamı ile lağvedilerek mütareke şartlarının kendi arzularına göre tatbikini sağlayacak kabinelerin kurulmasını destekliyorlar ve bu yüzden Türk siyaset sahnesinde kendi sempatanlarına kapıların açılmasını istiyorlardı. Böylece dört yıl süren harbin sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile, ülkede bezginlik ve ümitsizlikle birlikte derin bir karamsarlık devri başladı⁵. 25 Maddeden oluşan mütareke metnindeki hükümlere ba-

3. Mondros Mütarekesinde Türk tarafını temsil eden delegelerin başında Hüseyin Rauf Orbay gelmektedir. Orbay hatıralarında mütarekenin imzalanması sırasında meydana gelen gelişmeleri uzun uzadıya anlatmaktadır. Bk. Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni-Siyasî Hatıralarım*, (Yay.Hz. Emre Yay.), İstanbul 1993, s. 68-157; Mütarekenin imzalanması hususunda yabancı gözle yapılan bir yorum için ayrıca bk., *David Fromkin, Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı 1914-1918*, (Çev., Mehmet Harmancı), İstanbul 1994, s. 361-378.

4. Kâzım Karabekir Paşa, *Paşaların Hesaplaşması, İstiklal Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik*, (Yay.Hz.İsmet Bozdağ), İstanbul 1992, s. 30.

5. Gn.Kur.ATASE Arşivi : 1-3, Kls: 6, Ds: 25, F: 3,4, 4/5 ; ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 51, Ds: 198, F:1; tî nr:295, 1 T.sani 1335; Mondros Mütarekesi hakkında şu kaynaklarda teferruatlı bilgi bulmak mümkündür. İli Türk geldi, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi , Ankara 1948; Nihat Erim, *DevletlerarasıHukuk ve Siyasî Tarih Metinler*, c.1, Ankara 1953, s. 519-524; Seha L.Meray-Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri*, Ankara 1977, s. 1-5; Ayrıca bk. *Gn.Kur ATASE Başkanlığı, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatt*, Ankara 1992, s. 29 vd.; ayrıca bk., *Metin Ayışığı, Aynı eser*, s. 161-180.

kıldığında -ateşkes antlaşması olması hasebiyle- çoğunluğu askerî idi.

Mütarekenin Şartlarına Genel Bir Bakış

Mütareke nâme metninde yer alan askerî hükümleri sıralamak gerekirse; 1.maddede Boğazların istihkâmlarıyla birlikte müttefiklere teslimi ve serbest geçişin sağlanması gerektiği; 2. ve 3.maddede Osmanlı karasularında mevcut torpil ve mayınların temizlenmesi ve bu işlerin yapılması esnasında Osmanlı ordusunun yardımcı olması; 4.maddede İtilaf Devletlerine mensup harp esirlerinin teslim edilmesi; 5.maddede hudutların muhafazası ve iç asayişin sağlanması için lüzumlu askerinin dışında kalan birliklerin tamamen terhis edilmesi; 6.maddede Osmanlı karasularında inzibata memur küçük gemiler dışında bütün donanma, tersane, liman ve stratejik noktaların teslimi; 8.maddede limanların İtilaf Devletlerine düşman olan ülkelere kapalı tutulması; 10.maddede Toros tünellerinin -ki askerî strateji açısından önemlidir- müttefikler tarafından işgal edilmesi; 11.maddede Kafkasya'da ve Azerbaycan'da bulunan Osmanlı ordularının harpten evvelki hudutlara geri çekilmesi; 12. ve 13.maddelerde telli telsiz muhabere vasıtaları ile deniz ve kara ordusuna ait malzemelerin tahrip edilmesi; 15.maddede demiryolları müttefiklerin kontrolüne bırakılması; 16.maddede Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'ta bulunan kuvvetlerin İtilaf komutanlarına teslim edilmesi; 17. ve 18.maddelerde Trablus ve Bingazi'de bulunan kıtaların İtalyanlara teslim edilmesi⁶; 19.maddede İttifak devletlerine ait bütün subayların Osmanlı

6. Trablusgarp ve Bingazi bölgesi sömürge yarışına geç katılmış olan İtalyanların ilgi odağı haline geldikten sonra, bölgede kontrolü ele geçirmek isteyen İtalyanlar her türlü yola başvurular. Kuzey Afrikada kalan son Osmanlı toprağı olan bu bölgeleri savunmak için Osmanlı Genelkurmayı ve Teşkilat-ı Mahsusa gönüllülük esasına dayalı bir mücadele başlatmışsa da bunu başarıyla sonuçlandıramadı. 1912 Uşi Antlaşması ile İtalyanların bölgedeki etkinliği giderek arttı. Osmanlı Devleti Mondros mütarekesine kadar Trablusgarp ve Bingazi bölgesini elde tutmak için çeşitli yollara başvurdu. Hatta Şehzade Osman Fuad Efendi'yi 1918 yılında Afrika Grup Komutanlığına tayin etti. Fakat , Mondros Mütarekesi gereği bu bölge de İtalyanlara bırakılan yerler arasına dahil edildi. Kuzey Afrika'daki son Osmanlı topraklarının elde tutulması yolunda sürdürülen çabalar ve bunun sonuçlarıyla ilgili olarak son dönemde yapılan bilimsel bir çalışma bu boşluğu doldurmuştur. 1911-1916 yılları arasındaki Türk İtalyan ilişkileri hakkında geniş bilgi için bk., İsrail Kurtcepe, *Türk İtalyan İlişkileri* (1911-1916), Ankara 1995.

ülkesini terk etmesi; 21.maddede İlaş Nezareti'nin İtilaf Devletlerine bağlı olması; 23.maddede Osmanlı hükümetinin İttifak Devletleriyle olan tüm bağlantılarını koparması şartı ileri sürülmekte idi⁷. Bunun yanında, Mondros Mütarekesi'nin açık olmayan bir takım hükümleri de vardı. Nitekim, Osmanlı Heyeti Mondros mütarekesini imza ederken, Boęazlar hariç olmak üzere, Osmanlı ülkelerinden hiç birisinin işgal edilmeyeceğine ve mütareke tarihindeki ileri hatlarımızın "*mütareke hattı*" olarak kabul edileceğine inanıyordu. Diğer taraftan mütareke nameyi, iki ordu arasındaki savaşı son veren bir mukavele sayıyordu. İstanbul, İzmir, Musul, İskenderun, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın işgalleri düşünülemezdi. Batum, Kars, Ardahan'ın boşaltılabilmesi ise kayıt ve şarta bağlanmıştı. Osmanlı idarecilerindeki bu inanç ve kanaate rağmen, İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşması hükümlerine dayanarak 1 Kasım 1918 tarihinden itibaren Musul, İskenderun ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları ve daha sonra Trakya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler⁸. Öte yandan, I. Dünya Harbi'nde maddi gücünden çok taşkın olarak birçok cephelerde ve daima sayıca çok üstün düşmanları karşısında dövüşüp, mütetekliklerinin de tesiri ile mağlup olan Türk ordusunun, mütareke ile silah, teçhizat ve malzemesinin büyük bir kısmı elinden alınmaya başlandığı gibi⁹, imparatorluğun Türk'ten gayri bütün unsurları birer emperyalistin kucağına atıldı¹⁰, yurt yer yer düşman birliklerince işgal edildi, Anadolu içlerine kadar galip devletlerin temsilcileri gönderildi ve galipler, büyük bir iştiha ile "*Hasta Adam*" olarak vasıflandırdıkları Osmanlı Devleti'nin mirasını paylaşmaya başladı¹¹.

7. Gn. Kur. ATASE Arşivi: 1-3, Kls: 6, Ds: 25, F: 3, 4, 4/5.

8. David Fromkin, *Aynı eser*, s. 371-372.

9. Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.I, (MEB Yay.) Ankara 1987, s. 1-2.

10. Bu sırada yapılan istatistikler şunları gösteriyordu: Arabistan hariç bütün Osmanlı hudutlarında Türkler çoğunluğu teşkil ediyorlardı. Nüfusun %70'ten fazlası Türk, %20'si ekalliyet kalan %10'luk kesim de Müslüman olan diğer topluluklardan müteşekkildi. Bk. Zaman nr: 232, 27 T.sani 1334; Genelkurmay Harp Tarihi Encümeni Yay., *Türk İstiklal Harbi Hülasesi*, İstanbul 1937, s. 1.

11. Düşmanlarının Hasta Adam olarak yorumladıkları Osmanlı Devleti'nin bu savaşta kaybı Dersaadet gazetesinde şu şekilde anlatılmıştır: 1.500.000 yakın asker zayıyatı, Harpten evvel 34.000.000 olan nüfus 13.000.000 kişiye inmiş ve 146.284.237 lira harp masrafı tutmuş kazancımız ise bir kara leke olarak tasvir edilmiştir. Bk. *Dersaadet* nr: 22, 29 Temmuz 1336.

Mütareke Şartlarına Göre Orduların Kuruluş, Konuş ve Mevcudu

Mondros Mütarekesinin hükümleri askerler arasında büyük bir hoşnutsuzlukla karşılanmış ve tepkilere yol açmıştı. En fazla dikkati çeken taraf, İtilaf Devletlerinin mütarekenin açık olmayan, 7.Maddesine dayanarak Türk ülkesinde istedikleri yerleri işgal edebilecekleri gerçeği idi. Nitekim, mütareke nâmenin 7.Maddesinde yer alan ve ülkenin egemenlik haklarını kısıtlayan, "*İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde, herhangi sevkülceşş noktasını işgal hakkına haiz olacaktır.*"¹² hükmü, sivil-asker tüm halkın hoşnutsuzluğuna sebep oldu. Buna göre, galip devletler diledikleri yerleri işgal edebileceklerdi. O zaman askerlerin tuttukları savunma mevzilerinin ve fiilî ateşkes hattının hiçbir yararı olmayacaktı. Mütarekeye göre, sınırların denetlenmesi ve içte asayişin korunması için gerekli olan birliklerin dışındaki Türk ordusu, derhal teslim edilecek, savaş gemileri, ordunun silah, araç ve gereçleri müttefiklere verilecekti. Öte yandan müttefikler Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için 50.000 civarındaki bir jandarma gücü bulunmasını yeterli görmekte idiler. Halbuki I. Dünya Harbinin başlangıcından sonuna kadar geçen dört yıl zarfında üç milyon insanını cepheye sevk edebilen, sayıca çok kalabalık olan bir orduyu bu derece küçültmek, Türk Milletinin son derece aleyhine alınmış bir karar idi¹³. Türk ordusunun sayısını mümkün olduğunca azaltmakta kararlı olan ve hükümete devamlı baskı yapan İtilaf Devletleri ve onların sözcüsü durumunda olan İngilizler, gerekli gördükleri stratejik noktaları ele geçirmekten geri kalmadılar.

Mütareke sırasında hükümetlerin tutumlarına bakmak gerekirse, Ahmet İzzet Paşa, mütarekeden evvel Harbiye Nazırlığını

12. Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls:51, Ds: 198, F: 1 ; Gn.Kur. ATASE Başkanlığı. *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 43-47.

13. *Ceride-i Askeriye*, (sayı) sy: 11, 15 Ağustos 1338 , s. 7-10'da 25-26 Mayıs 1922 tarihli Fransızca *La France Militaire* gazetesinden naklen Türk ordusunun Harb-i Umumideki sayısı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bk. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.I, s. 2 dipnot 4; Ş.Süreyya Aydemir, *Enver Paşa*, c.III, s. 175.

idi²⁴. II. ve VII. Ordulardan mürekkep bulunan Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Adana'da, Kafkas İslam Ordusu da Bakü'de bulunuyordu²⁵. Bu durumda ordular, buldukları yerlerde tutunmaya çalışarak vatani koruma gayretinde olacaklardı²⁶.

Öte yandan Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasını müteakip Çanakkale Boğazı ve çevresine el atan İngilizler, burayı Türk kuvvetlerinden tamamen tecrit etmek için harekete geçtiler. Osmanlı hükümetine bu doğrultuda direktifler verdiler. İşte bunun üzerine Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı ve kıtaları İstanbul'a taşındı; V. Ordu birlikleri de Çanakkale bölgesinden uzaklaştırıldı²⁷. Bölgede çok az sayıda Türk jandarması bırakıldı. Daima böyle bir fırsatı kollayan İngilizler, 10 Kasım 1918'e kadar bütün boğaza (Çanakkale) hakim oldular²⁸. İngilizlerin Çanakkale Boğazı ve çevresini kontrol altına almaları üzerine, bu bölgeden uzaklaştırılan V. Ordu bilahare lağvedildi; bu ordunun bünyesinden çıkan 1.ve 14.kolordular, bilahare Trakya bölgesinde konuşlandırıldılar.

Bununla beraber İzzet Paşa hükümeti uzun ömürlü olmadı²⁹; dönemin siyasî ve askerî şartları bakımından bu beklenen bir sonuçtu. Bu kabine ordunun terhisi yolunda emir çıkardı, eski İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının yargılanması için mecliste tar-

24. Bu sıralamada IV.Ordu görülmemektedir. Sebebi ise Mısır'ı feth etmek için Cemal Paşa komutasında yola çıkarılan ordunun tamamına yakınının Filistin cepnesinde yok olmasıdır. Bu ordudan arta kalan birlikler ise diğer ordulara bağlanmıştır.

25. *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, (TSK Tar.), Gn.Kur.Yay., c. III/6-1, Ankara 1971, s. 229-230. Osmanlı ordusu her ne kadar diğer cephelerde yenilgiye uğrayıp geri çekilmişse de, Azerbaycan ve Dağıstan bölgesine 1918 yılında icra ettiği askerî harekât sonunda bölgede denetimi eline geçirmişti. Bu konuda geniş bilgi için bk., Nâsır Yüceer, *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusunun Azerbaycan ve Dağıstan Harekâtı*, Ankara 1996.

26. Ali İhsan Paşa, *Aynı eser*, c. V, İstanbul 1993, s. 23-25.

27. Gn. Kur. ATASE Arşivi: 1-4, Kls: 51, Ds: H-1, F: 20-23,24-A; ATASE Arşivi: 6-4059, Kls: 432, Ds: 4, F: 19, 66.

28. Gn.Kur.ATASE Başkanlığı, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s.162-171.

29. İzzet Paşa'nın kendi ifadesi ile hükümeti ancak 25 gün iktidarda kalabilmişti. Bk. *Feryadım*, c.II, s. 35.

tışmaları başlattı³⁰. Bu tarihlerden itibaren yıldızı giderek sönen İttihada ve Terakki Cemiyetinin yerini, Hürriyet ve İtilaf Fırkası almaya başladı. Zaten dönemin padişahı olan Vahdettin de İttihat ve Terakki Cemiyetinin karşıtı bir politika takip etmekte idi³¹. İttihatçı liderlerin yurtdışına kaçmalarına göz yumması, Ahmet İzzet Paşa hükümeti hakkında çeşitli söylentilerin çıkmasına sebep oldu. Bunun üzerine Ahmet İzzet Paşa 8 Kasım'da istifa etti³². Yerine sarayın büyük ölçüde desteğini almış bulunan Ahmet Tevfik Paşa geçti³³. Bu yeni hükümet ittihatçılık şüphesinden tamamen uzaktı. Padişah da bu kabine değişikliği ile siyasî otoritesini önemli ölçüde arttırdı. Mütareke şartlarını ileri sürerek 13 Kasım 1918'de İstanbul önlerine demirleyen İtilaf donanmasının hareketinden yola çıkılırsa, işgal olayları kısa bir zaman sonra başlayacaktı.

Öte yandan, Suriye cephesinde geri çekilme esnasında mağlup olarak dağılan VIII.Ordu, Ekim (1918) ayı sonlarına doğru ismen ve karargâh olarak İzmir'e nakledildi. Bu ordu 13 Kasım 1918'de lağvedildi ve bünyesinden çıkan 17.kolordu (56 ve 57.tümenler) İzmir'de bırakıldı. Bu kolorduya bilahare 23 ve 61.tümenler ile Tekirdağ'daki 25.tümen dahil edildi³⁴. Adana'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu karargâhı ile VII.Ordu, 7 Kasım 1918'de lağvedildi ve bu gruptaki 3.kolordu mütareke konuş yeri olan Sivas'a gönderildi. Bu sırada Yıldırım Orduları Grup Komutanı bulunan Miriliva Mustafa Kemal Paşa³⁵, Harbiye Nezareti emrine alındığından, ordular

30. Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelen simaları suçlu görülerek haklarında soruşturmalar başlatılmıştı. Sait Halim Paşa da suçlu görülenler arasında idi ve mecliste açıklamada bulunmak üzere kendisine müracaat edilmişti. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. "Sait Halim Paşa'nın İsticvabı", *Harp Kabinelerinin İsticvabı*, İstanbul 1933, s. 246-333; Ayrıca bk. M.Hanefi Bostan, *Sait Halim Paşa*, İstanbul 1992, s. 75-87.

31. Sina Akşin, *Aynı eser*, s. 37-39.

32. *İkdam* nr: 7811, 10 T.sani 1918 ; Vakıf nr: 377, 10 T.sani 1918; TV., nr: 3392, 12 Kasım 1918; ayrıca bk. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlıkların*, s. 8; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1983, s. 78 vd.

33. Tevfik Paşa hükümeti kurduğu sırada 73 yaşında idi. Kabinesi de bir nevi ihtiyarlar kabinesi şeklinde idi. TV. nr: 3392, 12 Kasım 1918.

34. Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara 1990, s. 1.

35. 30 Ekim 1918 tarihinde Ahmet İzzet Paşa, Yıldırım Orduları Grup Komutanı Liman Von Sanders'e bir telgraf çekerek görevini M.Kemal Paşa'ya bırakarak İstanbul'a gelmesini istemişti. Bk. Jeduha L.Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, (Çev.Fahri Çeliker), Ankara 1985 , s. 226 ; ayrıca bk., Metin Ayışığı, *Aynı eser*, s. 173. Öte yandan,

grubu ve bölge II.Ordu komutanı Nihat (Anılmış) Paşa'ya bırakıldı³⁶. Ancak, Harbiye Nezareti 10 Aralık 1918'de II.Orduyu da lağvederek komutanını Adana valiliğine tayin etti. Bu suretle daha önce II.Orduya bağlı bulunan 12.kolordu karargâhı Konya'ya, 20. kolordu karargâhı Ankara'ya ve 15.kolordu karargâhı da Erzurum'a nakledildi.

Diğer yandan, mütarekeyi takip eden günlerde meclis ve hükümet aleyhinde cereyan eden birtakım gelişmeler meclisin kapatılması konusunu gündeme getirdi. Vahdettin de ülke yönetiminde denetimsiz kalmak, II. Abdülhamit misali merkezîyetçi bir otorite tesis etmek gayesiyle 21 Aralık 1918'de Meclis-i Meb'usânı kapattı³⁷. 4 Ocak 1919 tarihinde de, yeni meb'us seçimini barış antlaşmasının imzalanmasına kadar tehir edilmesi yolunda irade yayınladı³⁸. Bilahare bu irade Takvim-i Vekayi'de de neşredildi³⁹. Vahdettin, meclisi dağıtırken ordudan da güvence aramıştı⁴⁰. Öte yandan o dönemi yaşamış bir kişi olan Ali Fuat Türkgeldi ise, meclisin kapatılmasında İtilaf Devletlerinin aşırı baskılarının da rol oynadığını ifade etmekte idi⁴¹.

Irak'ta bulunan VI.Ordu, Harbiye Nezareti'nin emri üzerine 10 Kasım 1918 tarihinde Musul'u bırakarak Nusaybin'e çekildi. 2.ve 5.Tümenlerden mürekkep kalan VI.Ordu 9 Şubat 1919'da lağvedilerek adı 13.kolorduya tahvil edildi. Bu kolordu da Diyarbakır, Siirt ve Mardin'e yerleştirildi⁴². Bu arada 21 Ekim 1918'de Şark Or-

M.Kemal Paşa'nın Yıldırım Grup Komutanlığına tayini hakkında bilgi için bk. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi* (HTVD), Sy: 27, Mart 1959, Vsk. nr. 693. Yıldırım Ordular grubunun teşkili ve faaliyetleri hk. bilgi için ayrıca bk; Zekeriya Türkmen, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 47, Temmuz 2000, s. 395-419.

36. BOA.DUIT., Ds: 77-3, F: 40.

37. Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1984, s. 169 ; Sina Akşin, *Aynı eser*, s. 112-139.

38. TV. nr: 3425, 23 K.evvel 1918 ; Lütfi Simavî, *Sultan Mehmet Reşat Hanın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, İstanbul 1340, s. 193-194; Ali Fuat Türkgeldi, *Aynı eser*, s. 169 vd.; Tayyip Gökbilgin, *Aynı eser*, s. 20-22; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.I, s. 70-72.

39. TV.,nr: 3436, 3 K.sani 1919.

40. Sina Akşin, *Aynı eser*, s. 147.

41. Ali Fuat Türkgeldi, *Aynı eser*, s. 169-171.

42. Ali İhsan Paşa, *Aynı eser*, c.V, s. 32-34.

duları Grubu karargâhı ile 1.Kafkas kolordusu lağvedilmişti. Harbiye Nezareti 27 Ekim 1918'de de İslâm Ordusu ve Kuzey Kafkas Komutalığını lağvetti⁴³. Mütarekenin imzalandığı sırada karargâhı Bakü'de bulunan Kafkas İslâm Ordusuna bağlı 15.tümen Petrowsk'ta, 36.Kafkas tümeni de Bakü'de bulunuyordu.

Mütarekenin imzalandığı sırada Kars'ta bulunan IX.Ordu, 11.Kafkas tümeni ile Hoy'da, 9.Kafkas tümeni ile Kamarlı (Erzincan'ın güneyi)'da, 12.tümeni ile Serdarâbât'ta (Erivan'ın batısı), 36.tümeni ile Gümrü'de, 3.Kafkas tümeni ile Ahıska'da ve 10.Kafkas tümeni ile Batum'da bulunmakta idi. Mütareke şartlarını ileri süren İngilizlerin, Osmanlı Hükûmetine yaptıkları baskılar sonunda IX.Ordu, 1877-1878 Osmanlı-Rus harbi sonrası tespit edilen sınıra çekilmek mecburiyetinde bırakıldı. Bu suretle Kars, Ardahan ve Batum boşaltılarak, IX.Ordu Erzurum'a alındı. Bu sırada IX.Ordunun başında Mirliya Yakup Şevki Paşa bulunuyordu⁴⁴. Öte yandan 1919 yılı başında VI.Ordu komutanı Ali İhsan Paşa'nın Yakup Şevki Paşa ile işbirliği yaparak Şark vilayetlerini işgalden kurtarılması fikri VI.Ordu gibi, IX.Ordunun da lağvedilmesi üzerine düşünceden uygulamaya geçirilemedi⁴⁵. IX.Ordudan geriye sadece Erzurum'da 15.kolordu kaldı. 15.Kolordunun 3.Kafkas tümeni Torum'da, 12.tümeni Horasan'da, 9.Kafkas tümeni Erzurum'da ve 11.Kafkas tümeni de Van civarında konuşlandırıldı. Böylece anavatanda toplanan kuvvetler, dokuz kolordu ve bunlara bağlı bulunan 20 tümenden oluşmakta idi⁴⁶. Kolordu sayısı İzmir'in işgalinden sonra sekize düşerken, tümen sayısında ise bir değişiklik olmadı⁴⁷.

Kabinedeki bazı bakanların değiştirilmesi amacıyla 12 Ocak 1919'da istifa eden Tevfik Paşa, 13 Ocak 1919 tarihinde bir takım ufak değişikliklerle yeni kabinesini kurdu⁴⁸. Bu hükûmetin yeniden

43. Kâzım Karakbekir, *İstiklâl Harbimiz*, (Yay.Hz.Faruk Özerengin), İstanbul 1990, s. 2.

44. Nâsır Yüceer, *Aynı eser*, s. s. 139 vdd., ayrıca bk., Ali İhsan Paşa, *Aynı eser*, c.V, s. 24.

45. Gn.Kur.ATASE Arşivi: 4-8065, Kls: 239, Ds: 20, F: 10, 10-1 ; Ayrıca bk. Ali İhsan Paşa, *Aynı eser*, V, s. 32.

46. Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 28, Ds: 109(101), F: 1-2.

47. Gn.Kur.ATASE Arşivi: 1-1, Kls: 28, Ds:109(101) , F: 2.

48. TV. nr: 3445, 13.K.sani 1919 ; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, s.1721.

kuruluşuyla birlikte Tevfik Paşa'nın siyaseti de sertleşmeye başladı. Bu devirde İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının sorgulanması için divan-ı âliler teşkil edildi. İngiliz siyaseti hükümet işlerine de müdahale etmeğe başladı. Hükümet ise İngilizler'in her isteğini yerine getiren bir makam haline geldi. İngiliz siyaseti özellikle ordu ve kolordu komutanlarının mütareke hükümlerine karşı çıkararak mücadeleci bir tavır sergilemelerinden kaynaklanıyordu⁴⁹. Tevfik Paşa kurduğu iki hükümette de tereddütlü ve idare-i maslahatçı bir tutum izledi. 4 Mart 1919 tarihinde muhalefetin ve İtilaf İşgal Orduları Komutanlığının baskıları sonunda istifa etti. Yerine enerjik bir Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu olan Damat Ferit Paşa hükümeti kurmakla görevlendirildi⁵⁰. Ferit Paşa'nın iktidarı Vahdetin'in siyaseti ile birleşecek ve diğerlerine göre biraz daha uzun ömürlü olacaktı. Damat Ferit Paşa iktidarı döneminde işgal kuvvetlerinin baskıları aynı hızda devam etti. Paşa da bütün uygulamalarını onların istekleri doğrultusunda gerçekleştirmekten geri durmadı. Öte yandan İttihatçı nazır ve yüksek rütbeli subayların tutuklanıp yargılanması yolunda divan-ı harpler için kanun hükmünde kararname çıkarttı. Damat Ferit Paşa bu yolla İngilizler'in gözüne girmeye çalıştı ise de, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı politikası hiç değişmedi⁵¹. Diğer taraftan Ferit Paşa'nın mütareke hükümlerine uyulması yolunda sık sık talimatlar yayınlaması, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarını kayırması, kamuoyunda huzursuzlukların giderek artmasına sebep oldu.

Mütarekenin imzalanmasından Şubat 1919 tarihine kadar, müttefiklerin -özellikle İngilizlerin- baskıları sonucu Harbiye Nezareti ordu komutanlıklarını birer birer lağvetti. Orduları lağvedilen komutanların bir kısmı İstanbul'da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti karargâhında görevlendirilirken, bir kısmı da mülkî ve askerî

49. *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 303 Ek-7'de İtilaf Devletlerince tutuklanan ve geri çağrılan komutanların isimleri yer almaktadır. Ayrıca bk. Sina Akşin, *Aynı eser*, s. 155-162.

50. *TV.*, nr: 3489, 6 Mart 1919.

51. Damat Ferit Paşa hakkında geniş bilgi için bk., İbnülemin Mahmut Kemal Inal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, İstanbul 1940-1953; ayrıca Damat Ferit hakkında yazılmış olan son biyografi çalışması için de bk., Cevdet Küçük, "Damat Ferit Paşa", *DİA*, c.VII, s. 436-437.

yeni bir takım görevlere atandılar⁵². Bu arada Enver Paşa tarafından Osmanlı ordularının seferberlik teşkilatına göre kurulmuş bulunan Karargâh-ı Umumînin çalışmalarına -mütareke imzalandığından dolayı- lüzum görülmeyerek padişahın iradesi de alındıktan sonra lağvına karar verilmişti⁵³. Karargâh-ı Umumiye tesis ederek Osmanlı ordularının tamamını kontrol altında tutmayı hedeflemiş olan Enver Paşa, 13 Ekim 1918 tarihinde orduya bir veda nâme neşrederek ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kaldı⁵⁴. Enver Paşa gibi Cemal ve Talat Paşalar ve diğer İttihat ve Terakki Cemiyeti erkânı da ülkeyi terk etmek durumunda kaldı⁵⁵. Bu sırada İngilizler ise, Tevfik Paşa hükümetine baskı yaparak I. Dünya harbine sebep oldukları gerekçesi ile Enver, Cemal ve Talat Paşaları yargılamak üzere bir divan-ı harp kurulmasını istemişler; hükümet de, hemen İttihat ve Terakki karşıtı olan paşalardan bir divan-ı harp teşkil ederek yargılamalara başladı. Adı geçen paşalara atfedilen en önemli suçlardan biri gereksiz yere ülkeyi savaşa sokmak, diğeri ise izinsiz olarak yurtdışına çıkmak olarak tespit edilmişti⁵⁶.

Bu gelişmeler olurken Vahdettin de, İttihatçı liderlerin ülkeyi terk etmelerinin ardından her tarafta olduğu gibi orduda da ik-

52. Mesela bu ordu komutanlarından Cevat, Fevzi, M.Kemal ve Mersinli Cemal Paşalar İstanbul'a davet edilerek Genelkurmay karargâhında görevlendirildiler. Bk. *BOA.DUIT.*, Ds: 77-3, F: 40.

53. *BOA.DUIT.*, Ds: 77-3, F: 43. Bu belgeye göre 19 T.sani 1334(1918)'de karargâhı umumi lağvedilmişti.

54. *EHUR.*, *Ordu Emirnamesi* nr: 83, İstanbul 1334; Enver Paşa ve kabine arkadaşlarının yurtdışına kaçmaları basında geniş yankılara yol açmıştı. Refik Halit, bir makalesinde "Efendiler Nereye?" başlığı ile üç paşaya çatıyordu. Bk. *Zaman* nr: 210, 5 T.sani 1334.

55. Mondros Mütarekenamesinin imzalanmasından hemen sonra, 1/2 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelen lider kadrosundan olan Enver, Cemal ve Talat Paşalar, bir Alman denizaltısı ile ülkeyi terk ettiler. İttihat ve Terakki Cemiyetinin lider kadrosunun ülkeyi terk etmesinden kısa bir süre önce 1 Kasım 1918'de son kongresini yapan cemiyet, 5 Kasım 1918 tarihinde kendi kendini feshetti. Firkadan ayrılan bazı kişiler Teceddüt Fırkasını kurdular. Bk. Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoglu), İstanbul 1987, s. 135-137.

56. *BOA.BEO.*, Harbiye Giden nr: 340727, 27 T.sani 1334 tarihinde çıkan bir irade ile üç paşaların yargılanması için bir divan-ı harp teşkil edilmişti. Bu divan-ı harbin reisliğine Müşir Kâzım Paşa, azalıklarına Ferik Hurşit, Yusuf Kenan, İbrahim Edhem ve Ahmet Hamdi Paşalar tayin edilmişlerdi. Ayrıca bk. *EHUR.*, *Harp Kabinelerinin İsticvabı*, İstanbul 1933.

tidarını kabul ettirmek için harekete geçti. Evvela, orduda kalan İttihatçı artıklarını tasfiye ederek işe başladı. Bilindiği üzere ordu, harp yıllarında en büyük politik kudretti ve mevcut iktidarın aynı zamanda en büyük güvencesi konumunda idi. Bundan dolayı Vahdettin kendi iktidarı döneminde ağabeyi II.Abdülhamit gibi, orduya tamamen hakim olmak, orduya güvenmek gereğini hissediyordu. İlk iş olarak Enver Paşanın tesis ettiği ve tüm Osmanlı ordularına hakim olmasına yardımcı olan Başkumandanlık vekâletini yukarıda izah edildiği üzere lağvetti. Bundan başka, sırasıyla ordudan saltanatına karşı gelebilecek olumsuz tavırları dizginlemek için;

1-) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetini İttihatçıların teşkil ettiği bütün gizli cihazlardan, inisiyatiften mahrum ederek teknik bir büro haline sokmak istedi.

2-) Enver Paşa döneminin gizli servisi olan Teşkilat-ı Mahsusayı resmen tasfiye ettirmekle kalmayıp, kendi kontrolü dışında gizli bir kurul halinde müstakil olarak çalışabileceğini de düşünerek faaliyetlerini tamamen ortadan kaldırmaya çalıştı.

3-) İttihat ve Terakkî Partisi'nin kapatılmasından sonra kurulan ve İttihatçılığın değişime uğramış şekli olan "Teceddüt" hareketinin her türlü etkinliğinin yok edilmesi yönünde faaliyetleri başlattı.

Vahdettin bunun için;

a-) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine verdiği emirlerde Mondros Mütarekesinin harfiyen tatbik edilmesine dikkat çekti. Bununla birlikte ordu kadrolarının düşürülmesi gündeme geldi.

b-) Şahsına bağlı yepyeni bir gizli istihbarat, casusluk teşkilatı kurdu, bunu tıpkı II.Abdülhamit gibi saraydan idare etti. Abdülhamit'in Yıldız'ı gibi, Vahdettin'in Çit Kasrı bu dönemde önem kazandı.

c-) I.Dünya Harbi yolsuzluklarını ortaya çıkarmak, aslında orduda ve sivil idaredeki itttihatçıları yargulamak amacıyla, divan-ı harpler teşkil ettirerek rakip olabilecek zümreleri susturmaya ça-

lıştı. Kurulan divan-ı harplere ise Nemrut Mustafa Paşa, Mahmut Hayret Paşa gibi İttihat ve Terakki karşıtı olan ve Enver Paşa'nın tasfiye hareketinde ordudan ihraç edilenleri görevlendirmesi yukarıdaki düşünceleri doğrulamaktadır⁵⁷. Hatta bazılarının iddialarına göre Vahdettin, sadakatine inanabileceği bir orduyu kurmak imkânına ulaşacağı ana kadar, ordusuz kalmayı şahsî politikasına uygun bulmuştu⁵⁸.

Harbiye Nezareti savaş suçlularının yargılanması gibi işlerin yanında son harbin verdiği tecrübelerden hareketle bir takım yeni düzenlemeler yapmak ihtiyacını hissederek, Osmanlı ordusunu dokuz kolordu olarak yeniden teşkilatlandırdı. Bu düzenlemeye göre; 1.kolordu Edirne'de bulunacak ve buna 49, 50, 60.tümenlerle Çatalca Müstahkem Mevki komutanlığı bağlı bulunacaktı. 3.Kolordu Sivas'ta yer alacak buna 5.Kafkas tümeni ile 15.tümen bağlanacaktı. 12.Kolordunun merkezi Konya idi ve 23, 41 ve 57.tümenler buna bağlı olacaktı. 13.Kolordunun merkezi Diyarbakır şehri idi ve 2 ve 5.tümenler bunun emrinde bulunacaktı. 14.Kolordu Tekirdağ'ı merkez kabul etmiş ve 56 ve 61.tümenler buna bağlanmıştı. Öte yandan 15.kolordunun merkezi Erzurum şehri olup, 3, 9, 11 ve 12. tümenlerle Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığı buna bağlı bulunacaktı. 17.Kolordunun merkezi İzmir şehri idi ve 56 ve 57 tümenler buna bağlı bulunacaktı. Yalnız İzmir'in işgalinden sonra bu kolordu lağvedilerek, tümenleri 12 ve 14.kolordulara bağlandı. Öte yandan 20.Kolordunun merkezi Ankara idi ve 11 ve 24.tümenler buna bağlı idiler. 25.Kolordunun merkezi ise İstanbul olup, 1 ve 10.tümenler buna bağlanacaktı⁵⁹. Diğer taraftan savaşın acı tecrübelerini dikkatle değerlendiren Osmanlı Genelkurmayı, her tümende tümen komutanının emri altında

57. Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, *Ordu ve Politika*, İstanbul 1967, s. 227-228.

58. Tepedelenlioğlu, *Aynı eser*, s. 228-229'da Vahdettin'in gizli servisler kurarak şahsi politikasını yürütmeye azminde olduğunu ifade eder. Yazar, Vahdettin'in İngilizlerin Intelligence Service'den yardım gördüğünü ve bu sayede Teşkilat-ı Mahsusa ile mücadele edebildiğini ifade eder. Fakat şurası bir gerçektir ki, Teşkilat-ı Mahsusa hiçbir zaman yok edilememiş, sadece kimlik değiştirmiş ve varlığını İstiklal Harbi yıllarında Mustafa Kemal Paşa ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin kontrolüne girerek faaliyette bulunan gizli gruplarda devam ettirmiştir.

59. Gn.Kur.ATASE Arşivi : 1-1, Kls: 41, Ds: 124, F: 1-103.

olmak üzere sadece piyade ve makineli tüfek kıt'alarının talim ve terbiyesi ile uğraşacak ve rütbesi kaymakam ile miralay arasında değişebilen "*Piyade Kumandanlığı*" namıyla bir kumandanlık teşkilini zaruri görmüş ve bu yolda bir düzenleme yapmıştı⁶⁰. O devrin usûl ve kaidelerine göre ordunun asıl vurucu gücü olan piyade ve en önemli ateş gücü kabul edilen makineli tüfek kıt'aları için bu şekilde bir düzenlemenin yapılması Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin gelecek endişesinden kaynaklanıyordu. Nitekim, bu yeni düzenlemeye göre teşkil edilen bu makam, İstiklal Harbinde büyük yarar sağladı. Bu sayede düşmanın üstün silahlı birlikleri karşısında iyi eğitilmiş birliklerimiz başarılı oldu.

Mütarekeden sonra Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin emri ile gerçekleşen terhis işlemlerine başlandığı sırada Osmanlı ordusunun sayısı 337.615 kişi civarında idi. Bu miktar zamanla azaldı. Nitekim, 1 Nisan 1919 tarihinde mütteliklerin istekleri doğrultusunda sadece kağıt üzerinde 65.464 kişi civarına indirildi. Bakaya olup da orduya celp edilenlerin miktarı ise 5887 idi. Diğer taraftan terhis edilmesi gerekip de, halen silah altında bulunan dört kur'a efradının (1892-1896) toplamı da 43.193 kişi idi. Bu rakamlardan hareketle gerçekte, 1 Nisan 1919 tarihi itibarıyla ordunun genel mevcudu oldukça azalmış; bu rakam 114.726 kişi olarak tesbit edilebilmiştir⁶¹.

Öte yandan, 3 Kasım 1918 tarihinde fiilen işgal altına giren İstanbul, galip devletlerin işgal ordu komutan ve komiserlerinin kargâhı haline geldi. Sözde, mütareke hükümlerinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle görevli birimler hükümetler üzerinde büyük baskılar yaptılar. Bununla beraber İstanbul'da hükümetleri etkileyen davranışları şöyle sıralamak mümkündür: İtilaf Devletleri ve temsilcilerinin müdahale ve tehditleri, Padişah'ın istek ve telkinleri, basının yerli yersiz tenkitleri, siyasî çatışmalar, kamuoyu hareketi⁶². Bu şartlar altında çalışacak en kararlı ve azimli bir

60. BOA.DUIT., Ds: 77-3, F: 45.

61. Gn.Kur.ATASE Arşivi : 1-1, Kls:27, Ds: 41, F: 29-1.

62. Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, c.I, İstanbul 1987, s. 57.

hükûmetin dahi şaşkına döneceği ve sadece normal hükûmet işlerini yapmaktan bile aciz kalacağı bir gerçektir. Hükûmetlerin bu dönemde başarmak mecburiyetinde oldukları iki ana konu vardı: Biri İtilaf Devletleriyle barış yapmak, diğeri memleket içinde huzur ve güveni sağlamaktı. Bu bakımdan kurulan hükûmetlerde sadrazam, harbiye nazırı, dahiliye, hariciye, adliye nazırlıkları ile şeyhülislamlık makamı önemli idi; diğerlerinin geri planda kaldıkları bir gerçektir.

Ordunun Mondros Mütarekesine göre sayıca indirimi yanında teşkilat yapısında da bir takım değişikliklerin yapılması yolunda adımlar atılmakta idi. Nitekim, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti başlangıçta yedi şube halinde teşkilatlanmış iken, 1917 yılında yapılan bir dizi düzenlemelerle 27 şubeye kadar çıkarılmıştı. Mağlubiyetler karşısında bocalayan Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, karargâhtaki şubelerin sayısını arttırmakla sanki herşeyin çözümlenebileceğini sanıyordu. Ne yazık ki, kağıt üzerinde yapılan bu düzenlemelerin hiçbirinin fayda sağlamadığı harbin sonunda anlaşıldı. Karargâh-ı Umumî teşkilatı ve Başkomutanlık Vekâletinin 7 Ekim 1918 tarihinde lağvedilmesinden sonra, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Karargâh-ı Umumî), Harbiye Nezaretine bağlı yedi şubeye indirildi⁶³. Yeniden teşkilatlanan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti dairesinin 1.şubesi Harekât, 2. şubesi İstihbarat, 3.şubesi Şümendüfer, 4.şubesi Eğitim, 5.şubesi Harp Tarihi, 6.şubesi Personel İşleri, 7.şubesi de Evrak ve Kütüphane (Arşiv)'den sorumlu olacaktı. Ancak bu durum çok kısa sürdü. Enver Paşa'nın ülkeyi terk etmesiyle birlikte Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti makamı boşaldı. Sırasıyla bu makama Ahmet İzzet Paşa, Cevat Paşa ve 24 Aralık 1918'de de Ferik Mustafa Fevzi Paşa atandı⁶⁴. Bilhassa Cevat Paşa ve Fevzi Paşa'nın Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinde buldukları zamanlarda Osmanlı Genelkurmayı 29 Ekim 1919'da yeni bir düzenlemeye tabi oldu. Bu yeni yapılanmaya göre; 1.şube Harekât, 2.şube İstihbarat, 3.şube Şimendifer ve Menzil, 4.şube Teşkilat, 5.şube İkmal, 6.şube

63. BOA.DUIT., Ds: 77-3, F: 43.

64. BOA.BEO., Harbiye Giden nr: 341044.

Eğitim, 7.şube Askerî Kanunlar, 8.şube Harp Tarihi, 9.şube Zati İşler ve 10.şube de Evrak ve Kütüphane İşlerinden sorumlu bulunacaktı. Bu düzenleme tam manasıyla uygulamaya girmeden Sevr Antlaşmasını imzalayan Osmanlı Hükûmeti, bilahare Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetini dört şubeye indirmek durumunda kaldı. Bu indirime, malî sıkıntılar sebep olmuştu. Nitekim, 1920 yılından itibaren malî sıkıntının had safhaya ulaşmasından dolayı, personel maaşları ödenemediği gibi, Personel şubesi lağvedilerek bunun görevi Evrak şubesine aktarıldı.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ve ardından hükûmetin kurulmasından sonra, Osmanlı Devletindeki Harbiye Nezaretinin görev ve yetkilerine benzer yetkilerle TBMM hükûmetine bağlı Millî Müdafaa Vekâleti; Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti yetkilerine sahip olmak üzere de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti tesis edildi. Anadolu'da kurulmuş olan bu yeni Türk devletinde, bu gelişmeler olurken İstanbul'daki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kendisinin gereksizliğine inanmış olmalı ki, 1920 yılı Mayıs ayında Şimendifer, İkmal, Eğitim, Askerî Kanunlar ve Harekât şubelerini lağvetti. 13 Haziran 1920 tarihinde yeni bir düzenlemeye tabi tutulan Osmanlı Genelkurmayı, bu düzenlemeyi imparatorluğun yıkılışına kadar devam ettirdi. Bu düzenlemeye göre Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti şu şekilde teşkilatlandı: 1.şube Teşkilat, Nizam ve Kanunlardan, 2.şube İstihbarat ve Nakliyeden, 3.şube Eğitim ve Harp Tarihinden, 4.şube Personel İşlerinden sorumlu olacaktı⁶⁵. Türk İstiklal Harbinin başlamasıyla birlikte, İstanbul'daki karargâhlarda görev yapan askerî kadronun büyük bir bölümü Anadolu'ya geçerek, ordunun TBMM hükûmeti merkezli olarak yeniden yapılanmasına katkıda bulundular⁶⁶.

65. *TSK Tar.*, c.III/6-1, s. 259-260.

66. Geniş bilgi için bk., Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1922)*, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1996.